

KÓREJSKÉ MÝTY A LEGENDY

Kroniky šin a kwišin

text
MAURIZIO
RIOTTO

i
ilustrácie
EUNJOO
LEE

KÓREJSKÉ MÝTY A LEGENDY

Mýtickej, magickej a legendárnej „puinši“

KÓREJSKÉ MÝTY A LEGENDY

KRONIKY ŠIN A KWIŠIN

TEXT

Maurizio Riotto

ILUSTRÁCIE

Eunjoo Lee

slovart

Miti e leggende della Corea – Cronache di sin e kwisin © Nuinui SA 2024
Slovak edition © Vydavateľstvo SLOVART, s. r. o., Bratislava, 2025
Translation © Klaudia Gápa Dyttertová, 2025

Prvé slovenské vydanie
Vydalo Vydavateľstvo SLOVART, spol. s r. o.,
Bojnická 10, 831 04 Bratislava, v roku 2025.

Text Maurizio Riotto
Ilustrácie Eunjoo Lee

Z talianskeho originálu
Miti e leggende della Corea – Cronache di sin e kwisin
preložila Klaudia Gápa Dyttertová.

Odborná spolupráca Mgr. Miloš Procházka, PhD.
Zodpovedný redaktor Matúš Mikšík
Editor Andrej Šútovec
Zalomenie Alias Press, s. r. o., Bratislava
Tlač FINIDR, s. r. o., Český Těšín

Všetky práva vyhradené. Žiadna časť tejto publikácie nesmie byť
nijakou formou reprodukováaná, kopírovaná alebo rozmnožovaná
bez predchádzajúceho písomného súhlasu vydavateľa.

Cena uvedená na obálke je nezáväzným
odporúčaním pre konečných predajcov.

ISBN 978-80-556-7480-3
10 9 8 7 6 5 4 3 2 1

www.slovart.sk
pobox@slovart.sk

Ked' zomrú legendy, rozplynú sa sny a už niet veľkoleposti.
(pripisované náčelníkovi Tecumsehovi)

OBSAH

<i>Predhovor</i>	8
<i>Upozornenie pre čitateľa</i>	15
<i>Hlavné obdobia kórejských dejín</i>	18
<i>Poznámka prekladateľky</i>	19
1. Slnko a mesiac, hory a rieky	20
2. Potopa a pôvod kórejského národa	28
3. Vznik kráľovstiev Kogurjo a Päkče	36
4. Založenie kráľovstiev Šilla a Kaja	44
5. Legenda o princovi Hodongovi a nangnangskej princeznej	54
6. Mních Wongwang	64
7. Legenda o Tanji	74
8. Čwe Čiwon	84
9. Zázrak na hore Pogäsan	98
10. Ullimova flauta	106
11. Legenda o nesmrteľnej príšere	114
12. Duch piatich pahorkov	122
13. Vďačný duch	132
14. Pútnikov priesmyk	142
15. Legenda o princeznej Pari	152
<i>Glosár</i>	164
<i>Životopisy</i>	170
<i>Použitá literatúra</i>	171

PREDHOVOR

Hoci sú rozprávkové príbehy kultúrnym dedičstvom spoločným pre všetky etnické skupiny sveta, ich štúdium a klasifikácia sa v jednotlivých krajinách líšia. V tejto súvislosti treba hneď na úvod povedať, že názov tejto knihy môže byť pre západného čitateľa s istými znalosťami v oblasti výskumu ľudových tradícií a dejín náboženstiev úplne zavádzajúci.

Mýty a legendy totiž nie sú akékoľvek príbehy, aspoň nie z pohľadu súčasnej vedy. Zatiaľ čo protagonistami mýtov sú božstvá, legendy rozprávajú o životoch svätcov. A hoci slovo „mýtus“ pochádza z gréckeho *mythos*, teda „rozprava/rozprávanie“, slovo „legenda“ doslova znamená „má sa čítať“, a to s cieľom spoznať a osvojiť si cnostný spôsob života. Dielo *Legenda aurea* (alebo *Legenda sanctorum*) od Jakuba z Voragine (1230 – 1298), ktoré predstavuje pilier stredovekej hagiografie, tento význam vyjadruje už samotným názvom.

V tomto kontexte je vhodné priblížiť aj význam slova „sága“, ktoré rovnako nepomenúva hocijaký príbeh. Tento severský termín, hoci doslova znamená „príbeh“, dnes zvyčajne označuje druh rozprávania, väčšinou v prozaickej forme, ktoré opisuje hrdinské skutky skutočných alebo fiktívnych postáv. Popri príbehoch o božstvách a svätcoch vystupujúcich v mýtoch a legendách tu máme aj hrdinov, čiže protagonistov ság.

V pôvodnej vrstve kórejskej slovnej zásoby existuje výraz *ijagi* (rozprávanie, príbeh), ktorým sa vo všeobecnosti označuje akýkoľvek druh príbehu. Postupom času sa do klasifikácie literárnych žánrov dostali aj termíny

odvodené z čínštiny, napríklad *šinhwa*, *čonsol*, *sorhwa*, *mindam* a pod. Tieto termíny, na prvý pohľad nerozložiteľné, sú v skutočnosti výsledkom spojenia dvoch slov, ktoré majú lepšie priblížiť povahu samotného príbehu. *Šinhwa* pozostáva zo slov *šin* (božstvo) a *hwa* (slovo, príbeh), teda pomenúva „príbeh o božstve“. *Čonsol* je zložený zo slov *čon* (život, životopis) a *sol* (slovo, ktoré zväčša pomenúva dávne príbehy), takže znamená „dávne životopisy“. *Sorhwa* vzniklo spojením slov *sol* a *hwa*, význam ktorých už poznáme, a možno ho preložiť ako „príbehy z dávnej minulosti“. *Mindam* pozostáva zo slov *min* (ľud, etnikum) a *tam/dam* (reč, slovo, rozprávanie), takže pomenúva „ľudový príbeh“.

Sémantické hranice týchto pojmov sú však veľmi nestále. S najväčšou možnou opatrnosťou by sa *šinhwa* dalo preložiť ako „mýtus“, *čonsol* ako „legenda“, *sorhwa* všeobecne ako „rozprávka“ a *mindam* ako „ľudový príbeh konkrétneho etnika“. Tieto pojmy sa však často navzájom prelínajú, čo možno ukázať na dvoch príkladoch. Keď je *čonsol* lepšie zasadený do konkrétneho časopriestoru, môže ísť aj o *šinhwa* – a nič nebráni tomu, aby *mindam* nemohol byť *sorhwa* (keď sa napríklad príbeh odohráva v Kórei) a naopak.

Odložme však jazykové nuansy bokom. Kórejské folklórne dedičstvo v oblasti ústnej ľudovej slovesnosti je skutočne pôsobivé. Má veľmi osobité črty, preto sú niektoré témy mimoriadne rozvinuté a iné úplne absentujú, čoho najvýraznejším príkladom je práve mytológia, a to aj napriek názvu tejto knihy. Kórejčania totiž nemajú kozmogonické, teogonické alebo antropogonické mýty, čo je pochopiteľné, keď vezmeme do úvahy, že u tunguzských národov (ku ktorým sa pôvodne zaraďuje značná časť Kórejčanov) sú tieto mýty spracované veľmi zjednodušene. Z tohto pohľadu môže čitateľa prekvapiť zistenie, že kórejské „stvoriteľské“ mýty už počítajú s existenciou Zeme, človeka aj akéhosi nejasne definovaného „nebeského vládcu“. Kórejské mýty tak hovoria predovšetkým o založení

vlastného národa alebo jednotlivých kráľovstiev, čo naznačuje ich vznik v relatívne neskorom období. Nie je teda trúfalé tvrdiť, že značná časť kórejskej mytológie – v podobe, v akej ju poznáme dnes – bola „kodifikovaná“ až počas obdobia Korjo (918 – 1392), hoci autori ako Kim Tämün, pôsobiaci počas siedmeho a ôsmeho storočia, sa už vtedy usilovali o tvorbu historických spisov. Skutočnosť, že sa takmer úplne stratila kórejská dejepisecká a literárna tvorba z prvého tisícročia, nám dnes znemožňuje porovnávať najstaršie diela s tými, ktoré vznikli počas dynastií Korjo a Čoson.

Čitateľ tak v tejto zbierke síce nájde iba málo mýtov v pravom zmysle slova, no mnoho úžasných príbehov – čo pre znalcov kórejskej fantasy nie je vôbec prekvapujúce. V kontexte východoázijskej literatúry sa totiž tento druh literatúry, či už v ústnej alebo písomnej podobe, rozšíril po príchode buddhizmu, ktorý výrazne zatienil (a miestami aj nahradil) miestny animizmus a pôvodný rozprávkový repertoár. Rovnaký proces prebiehal aj v Číne, odkiaľ sa naratívne štruktúry dostali do Kórey spolu s novými kultúrnymi prvkami indoeurópskeho pôvodu, ako sú napríklad reinkarnácia a kremácia zosnulých. Ak sa na príbehy v tejto knihe pozrieme z tohto uhla pohľadu, zistíme, že príbeh o dievčati menom Tanja poukazuje na tradíciu ľudských obetí, ktorej existencia v pôvodnej domorodej kultúre na úsvite dejín sa javí ako čoraz pravdepodobnejšia. Sloní chobot príšery Pulgasal/Pulgasari zase jednoznačne odkazuje na Indiu. A napokon, v živote mnícha Wongwanga, ako aj v príbehu o zázraku na hore Pogäsan, sú natoľko výrazné buddhistické prvky, že o ich pôvode nemožno pochybovať.

Ďalším naratívnym kliše poukazujúcim na silné kultúrne vplyvy jednotlivých kultúr je motív interakcie medzi svetom živých a mŕtvych, ktorý nepochybne existoval už v období pred buddhizmom. Príležitostne sa vyskytujúce eschatologické prvky, ako sú modlitby za duše zosnulých

alebo sudcovia zo záhrobia, potvrdzujú imanentnosť učenia o prebudení, ktoré čerpá z ešte starších perzských a indických mýtov o božstvách, ako je Jima/Jama.

Napokon netreba zabúdať ani na to, že myšlienky, príbehy, božstvá a umelecké vzory sa už v staroveku šírili v oveľa väčšej miere, než si dokážeme predstaviť. Práve vďaka tomu možno vysvetliť legendu o princeznej Pari (zvanéj aj Paridegi), ktorá sa považuje za pramatku kórejských šamaniek a jej pôvod treba takmer s istotou hľadať na Strednom východe. Hoci niektoré kórejské texty a ich vykladači si meno „Pari“ spájajú so slovesom „porida“ (vyhodiť), čiže s odkazom na to, že princeznú vyhodili z domu, treba brať do úvahy skutočnosť, že Pari je ženské meno perzského pôvodu (znamená „víla“, pre porov. angl. „fairy“), ktoré sa používa dodnes a v minulosti sa vyskytovalo aj vo forme Parizade (grécky: Parysatis) a bolo doložené už počas dynastie Achajmenovcov. Práve istá princezná Parizade, dcéra veľkokráľa Husrava z dynastie Sásánovcov (nie je isté, či išlo o prvého alebo druhého) je hrdinkou jednej nádhernej rozprávky z *Tisíc a jednej noci*, ktorej dej sa výrazne podobá na príbeh uvedený v tejto knihe.

A čo povedať o princeznej Ho Hwangok, ktorá prišla z ďalekej (a doteraz neidentifikovanej) krajiny Ajuta, aby sa stala manželkou kráľa Sura, prvého panovníka kráľovstva Kaja? Tá dodnes žije v srdciach Kórejčanov aj v meste Kimhă, ktoré bolo kedysi jej kráľovstvom. A to nie je všetko. Keďže kráľovná chcela, aby si niektoré z jej mnohých detí ponechali jej priezvisko, je dodnes uctievaná nielen ako pramatka rodu Kim z Kimhă, ale aj rodu Ho z toho istého mesta/regiónu.

Všetko, čo bolo doteraz povedané, ukazuje, že staroveká Kórea a jej kráľovstvá predstavovali oveľa otvorenejší a národnostne rozmanitejší geografický priestor, než ako sa javili neskôr, v období kráľovstva Čoson, keď sa Kórea uzavrela svetu a stala sa takmer otrocky oddanou Číne.

Práve v tomto bode vstupuje do hry kritérium výberu príbehov: aj z tohto dôvodu som sa rozhodol zaradiť do tejto knihy najmä tie príbehy, ktoré sa viažu na skutočné alebo domnelé udalosti predovšetkým z obdobia staroveku (z čias Troch kráľovstiev a Zjednotenej Šilly) a stredoveku (Korjo).

V príbehoch, ktoré som si dôsledne a zámerne vybral, vystupujú naozaj rozmanité hlavné postavy. Objavujú sa medzi nimi bohovia a králi, mnísi a princezné, obyčajní smrteľníci a vznešení literáti, pomstychtiví aj veľkorysí duchovia. V týchto príbehoch navyše nachádzame viacero ženských postáv, ktoré v starovekých rozprávkach vystupujú ako hrdinky (od príbehu o Tanji až po princeznú Pari), ale v novších príbehoch ako obeť (duch z príbehu *Pútnikov priesmyk*). To čiastočne odráža dramatický zvrät smerom k neokonfuciánskému fundamentalizmu, ktorým si Kórea prešla, než vstúpila do novoveku, hoci aj v čase existencie kráľovstva Čoson boli zaznamenané príbehy o ženských hrdinkách, ako napríklad o slávnej Čunhjang. Príbehy sú zoradené približne chronologicky (od najstarších po najmladšie), aspoň z hľadiska obdobia, v ktorom sa odohráva ich dej. Zbierku uzatvára legenda o princeznej Pari, ktorá sa dlho tradovala ústne (a dodnes existuje ako šamanská pieseň), ale nie je presne ukotvená v čase ani priestore, hoci vo všeobecnosti sa predpokladá, že ide o veľmi starý príbeh.

Predstaviť pätnásť spomedzi tisícok príbehov vôbec nebolo jednoduché. Ako som už spomínal, rozhodol som sa pre chronologický prístup a chcel som uprednostniť staroveké príbehy, počnúc mýtmí o stvorení, ktoré v zbierke rozhodne nesmeli chýbať. Zároveň som dbal na to, aby dejiská činov jednotlivých protagonistov pokrývali územie od najsevernejších oblastí Kórejského polostrova až po tie najjužnejšie. Hoci to nebude úplne spravodlivé, chcel som tak aspoň skromne vzdať poctu krajine, ktorá je dnes, žiaľ, rozdelená.

Vo výbere príbehov zohrávala dôležitú rolu aj ich dĺžka. Keďže bolo nutné dodržať konkrétne vydavateľské požiadavky, musel som viaceré príbehy vyradiť, pretože boli príliš dlhé alebo, naopak, príliš stručné. Tam, kde to bolo možné, som spojil dva príbehy do jedného alebo ich mierne zoškrtal, a to najmä v mýtoch o stvorení a založení kráľovstiev, bez ktorých by názov knihy úplne stratil zmysel.

Treba spomenúť aj to, že viaceré z týchto príbehov majú veľké množstvo ďalších verzií a často obsahujú protichodné, ba až nelogické pasáže, ktoré dokážu čitateľa pri snahe pochopiť dej poriadne potrápiť. Preto som si dovoľil do textu zasiahnuť tak, aby bol plynulejší, pričom som sa snažil zachovať súdržnosť príbehu aj napriek „jednoduchšiemu“ jazyku.

Keďže ide predovšetkým o populárno-náučnú knihu, vyhol som sa poznámkam pod čiarou a pôvodným znakom pri domorodých názvoch. Ďalej som sa rozhodol priamo prekladať mnohé odborné termíny, ktoré by si v opačnom prípade vyžadovali rozsiahle vysvetlenia.

Príbehy pochádzajú z primárnych prameňov, medzi ktoré patria napríklad *Samguk jusa* (Pamäti Troch kráľovstiev), ďalej *Suidžon* (Neobyčajné príbehy), *Hädong kosungdžon* (Životy významných kórejských mníchov) a ďalšie, ale aj zo sekundárnych zdrojov, akými sú napríklad početné zbierky ľudovej slovesnosti, ktoré sa v Kórei vydávajú už mnoho rokov. V prípade primárnych zdrojov ide o preklady z čínštiny, keďže práve čínština bola pôvodným literárnym jazykom v Kórei a aj po zavedení ich vlastného písma v roku 1446 sa používala v oficiálnych dokumentoch až do konca monarchie v roku 1910.

Čo viac dodať? Kórea sa kedysi dávno nazývala aj *Hädong*, čiže „(kra-
jina) na východ od mora“ – a tým morom sa očividne myslelo Žlté more. Menej pravdepodobné je, že tento výraz by mohol znamenať „(krajina) na východ od Parhä“, pričom Parhä bolo kráľovstvo, ktoré vzniklo na troskách kráľovstva Kogurjo, ktoré padlo v roku 668 n. l.

Na východ od mora, medzi Čínou a Japonskom, Kórea odjakživa (a nie vždy šťastne) predstavovala most medzi ázijským svetadielom a Japonským súostrovím a táto špecifická geografická poloha výrazne poznačila aj jej dejiny. Z hľadiska kultúry Kórea veľa prijímala, ale aj veľa dávala, a to najmä v dávnej minulosti. Zatiaľ čo z jednej strany do nej prenikali čínske a stredoázijské prvky, ktoré sa následne prispôbovali miestnemu vkusu, z druhej strany Kórea „exportovala“ kultúru do Japonska, čím výrazne ovplyvnila tamojší intelektuálny kontext. Kórea mala výrazný (a dodnes málo známy) vplyv na vývoj japonskej kultúry – od hudby cez umenie až po buddhistickú vieru – a mnohí Kórejčania prinášali poznanie priamo na Japonský polostrov, kam sa presťahovali. V Japonsku ich niektorí dodnes nazývajú *umi-o watatte kita hito* (ľudia, ktorí prišli cez more) a je neodškriepiteľné, že *Šinsen šódžiroku* (Nový zoznam rodov), japonské dielo dokončené v roku 815 n. l., uvádza, že polovica z 326 vtedy zaznamenaných rodov mala kórejský pôvod.

Nie je preto prekvapivé, že v kórejskom folklóre a ľudovej slovesnosti sa nachádzajú stopy rôznych tradícií a kultúr, dedičstvo intelektuálneho eklekticizmu, ktorý najmä v najstarších obdobiach zahŕňal taoizmus, konfucianizmus, buddhizmus aj šamanský animizmus. Hoci príbehy v tejto knihe sú iba kvapkou v mori obrovského množstva literatúry, azda čitateľovi pomôžu uvedomiť si, že vo východnej Ázii existujú okrem Číny a Japonska aj iné kultúrne entity – napríklad Kórea, ktorá bola neoddeliteľnou súčasťou dejín týchto dvoch veľmocí a dokonca v nich neraz vystupovala ako učiteľka.

UPOZORNENIE PRE ČITATEĽA

Mená

V kórejčine, rovnako ako v čínštine a japončine, sa priezvisko uvádza pred rodným menom, takže v prípade postavy Čwe Čiwon bude priezvisko „Čwe“ a rodné meno „Čiwon“. V príbehoch sa často vyskytujú postavy s typickými kórejskými menami alebo pseudonymami.

Úradné názvy a územné a správne členenie

Úradné názvy ako aj územné a správne jednotky sú vždy veľmi problematické (nejasnosti a rozpory v tomto smere sa často vyskytujú dokonca aj v samotných autorských textoch z období, o ktorých sa rozpráva). Pojmy súvisiace s vládnyimi úradmi a príslušnými funkciami sú preto iba orientačné a nepredstavujú presnú paralelu k ich ekvivalentom v západnom svete. Práve preto treba preklady týchto výrazov chápať skôr „elasticky“. Tituly ako „minister“, „inšpektor“, „učiteľ“, „majster“, „vznešený“ a mnohé iné často len v širšom zmysle vyjadrujú aristokratický pôvod alebo vysoké spoločenské postavenie osoby, na ktorú sa vzťahujú. To isté platí aj pre niektoré územné jednotky – tie dnes nemusia zodpovedať zemepisnej oblasti, ktorú označovali v čase, keď sa daný príbeh odohrával.

Časové údaje: rok, mesiac, deň, hodina

Čas sa počítal na základe veľkého šesťdesiatročného cyklu v zložitom systéme, v ktorom sa kombinujú rôzne prvky. Je nimi dvanásť zvierat

takzvaného „čínskeho zverokruhu“ [myš (*ča*), byvol (*čuk*), tiger (*in*), zajac (*mjo*), drak (*čin*), had (*sa*), kôň (*o*), ovca (*mi*), opica (*šin*), kohút (*ju*), pes (*sul*) a prasa (*hü*)], ďalej jeden z piatich živlov (oheň, voda, drevo, kov a zem) a jeden z dvoch pólov, ktorý zodpovedá ženskému (*jin*) alebo mužskému (*jang*) princípu. Na základe tohto systému bol napríklad rok 263 n. l. rokom „vodnej ovce jin“. Po šesťdesiatich rokoch sa tento dlhý cyklus začína vždy odznova, takže rok vodnej ovce jin opäť nastal až v roku 323.

Pre človeka teda dovršenie celého cyklu počas života predstavovalo (a stále predstavuje) významný mílnik, ktorý sa náležite oslavuje. Šesťdesiate narodeniny, v kórejšine nazývané „hwegap“ alebo „hwangap“, sú tak pre človeka kľúčovým prechodným obdobím, vstupnou bránou do dôstojnej staroby.

Pri výpočte veku treba zohľadniť, že Kórejčania v minulosti, ale aj dnes počítajú vek nie od narodenia, ale už od počatia, takže od všetkých údajov o veku uvedených v texte treba odpočítat jeden rok.

Dátumy sa uvádzajú podľa „čínskeho“ kalendára, podľa ktorého môže Lunárny nový rok pripadnúť na deň medzi 21. januárom a 19. februárom nášho solárneho kalendára. Výrazy ako „druhý mesiac“ alebo „piaty mesiac“ preto presne nezodpovedajú nášmu februáru a máju. Rovnako sa nezhodujú ani ročné obdobia s tými našimi, pretože jar sa začína 7. mája, leto okolo 7. augusta a tak ďalej.

Deň je rozdelený na dvanásť dvojhodinových častí, ktoré nesú názvy zvierat podľa poradia v čínskom zverokruhu. Prvá hodina teda trvá od jedenástej do jednej v noci a označuje sa ako hodina potkana (*ča*) a posledná hodina trvá od deviatej do jedenástej v noci a je to hodina prasaťa (*hü*).

Merné jednotky

Rôzne jednotky (dĺžky, hmotnosti, plochy, objemu atď.) nemusia zodpovedať súčasným hodnotám, pretože príslušné jednotky sa v priebehu storočí výrazne menili.

Výslovnosť kórejských slov

Táto kniha prináša mýty a legendy, ktoré sú často prevzaté z kórejských diel napísaných v čínskom jazyku. Súčasná kórejčina sa graficky zapisuje pomocou abecedy *hangul*, ktorá však bola oficiálne zavedená až v roku 1446. Dovtedy sa v Kórei používali čínske znaky, no s pôvodnou kórejskou výslovnosťou, čiže išlo o zmiešaný systém, v ktorom boli čínske grafémy a kórejské fonémy. V súčasnosti sa čínske znaky v Kórei používajú už len čiastočne: zatiaľ čo v Severnej Kórei boli úplne zrušené, v Južnej Kórei sa využívajú najmä pri prepise vlastných mien či odborných termínov – alebo v prípadoch, keď by homonymá mohli spôsobiť nejasnosti pri čítaní. Čínske znaky sa v modernej kórejčine používajú iba na prepis slov čínskeho pôvodu a nikdy nie pri slovách z pôvodnej vrstvy kórejskej lexiky, na rozdiel od japončiny.

Hlásková abeceda *hangul*, ktorá nepozná veľké písmená, v súčasnosti pozostáva zo štrnástich jednoduchých spoluhlások a ôsmich základných samohlások. Kľzavé zvuky a diftongy sú ďalšie zvuky, ktoré považujú za samohlásky iba niektorí kórejskí lingvisti. Dlhé samohlásky síce existujú, ale graficky sa nezapisujú.

V prípade spoluhlások sú potrebné ďalšie vysvetlenia. Kórejčania graficky nerozlišujú znelé a neznelé spoluhlásky, hoci ich vyslovujú rôzne v závislosti od viacerých faktorov (napríklad pozícia spoluhlásky v rámci slova alebo zvuk, ktorý jej predchádza atď.). Práve preto sa tieto rozdiely zohľadňujú pri prepise do latinky.

V kórejčine existuje päť „dvojitých“ spoluhlások, ktoré sa nazývajú aj „glotalizované“, no nevyslovujú sa iba obyčajným zdvojením príslušnej spoluhlásky. V tomto prípade ide o artikulačný jav, ktorý nemá ekvivalent v európskych jazykoch.

Ńg sa vyslovuje ako v anglickom *spring*. *H* je výrazne aspirované, najmä keď sa nachádza na začiatku slova.